

กามเทพีในวรรณคดีสันสกฤต

นางสาวสุมาลี อุกมพงษ์

006027

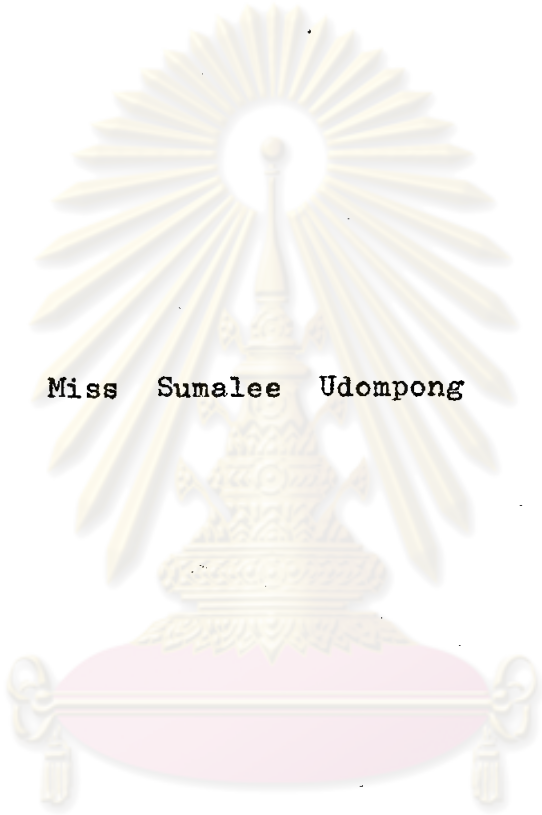
วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาคามหลักสูตรปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต

ภาควิชาภาษาตะวันออก

บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

พ.ศ. ๒๕๕๓

KAMADEVA IN THE SANSKRIT LITERATURE

Miss Sumalee Udompong

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements

for the Degree of Master of Arts

Department of Eastern Languages

Graduate School

Chulalongkorn University

1980

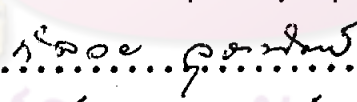
หัวข้อวิทยานิพนธ์ กามเทพในวรรณคดีสันสกฤต
โดย นางสาวสุมาลี อุกมพงษ์
ภาควิชา ภาษาตะวันออก
อาจารย์ที่ปรึกษา รองศาสตราจารย์ ดร. ศักดิ์ศรี แยมั่นคทา

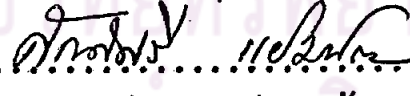
บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้วิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็น
ส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญามหาบัณฑิต

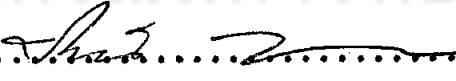
.....คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
(รองศาสตราจารย์ ดร. สุประกิจรัฐ บุนนาค)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

.....ประธานกรรมการ
(รองศาสตราจารย์ วิสุทธ บุษยกุล)

.....กรรมการ
(ศาสตราจารย์ นลวย รุชาทิกย์)

.....กรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร. ศักดิ์ศรี แยมั่นคทา)

.....กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ปราณี พ้าพานิช)

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

หัวข้อวิทยานิพนธ์ กามเทพในวรรณคดีสันสกฤต
ชื่อนิสิต นางสาวสุมาลี อุกมพงษ์
อาจารย์ที่ปรึกษา รองศาสตราจารย์ ดร.ศักดิ์ศรี แยมน์กิตา
ภาควิชา ภาษาตะวันออก
ปีการศึกษา ๒๕๒๒

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์เรื่องนี้ มีจุดมุ่งหมายเพื่อค้นคว้าเรื่องราวความเป็นมาตลอดจน
บทบาทของกามเทพจากวรรณคดีสันสกฤต ตั้งแต่เมื่อเป็นเพียงนามธรรม จนกระทั่ง
วิวัฒนาการ เป็นเทพเจ้าแห่งความรัก ทั้งนี้เพราะเรื่องของความรักมีกล่าวถึงใน
วรรณคดีแทบทุกเรื่อง

ข้อมูลและหลักฐานต่าง ๆ ผู้วิจัยได้รวบรวมจากวรรณคดีสันสกฤตต่าง ๆ
ได้แก่ คัมภีร์ฤคเวท คัมภีร์อถรรพเวท มหาภารตะ หริวงศ และปุราณะฉบับ
ต่าง ๆ

ผลของการวิจัยนั้นพอสรุปได้ว่า ในคัมภีร์ฤคเวท กามเทพเป็นเพียง
นามธรรมอย่างหนึ่ง และปรากฏตัวคนในคัมภีร์อถรรพเวทในฐานะเทพผู้ยิ่งใหญ่
องค์หนึ่ง ส่วนบทบาทในฐานะเทพเจ้าแห่งความรักปรากฏแน่ชัดในสมัยกาพย์และ
ปุราณะ บทบาทครั้งสำคัญของกามเทพคือเป็นสื่อรักระหว่างพระศิวะกับพระนางปารวตี
จนทำให้กามเทพสูญเสียร่างกายได้นามว่าอนงค์ แต่หลังจากที่กามเทพได้รับพรจาก
พระศิวะ กามเทพได้เกิดเป็นโอรสของพระกฤษณะกับนางรุกมิณี ชื่อประทุมน์ บทบาท
ของประทุมน์คือเป็นนักรบผู้เก่งกล้า

ในทางพุทธศาสนา กามเทพคือมาร ผู้คอยชักชวนการบำเพ็ญความ
เพียรของพระพุทธเจ้า ก่อนที่พระองค์จะโคตรัสรู้ บรรลุสัมมาสัมโพธิญาณ

ในวรรณคดีไทยนั้นปรากฏว่าในสมัยสุโขทัย มีเพียงนามกามเทพปรากฏ
ในหลักศิลาจารึกสมัยอยุธยาเป็นต้นมา กามเทพมีฐานะเป็นเทพผู้มีรูปงาม ส่วน
ผู้ที่ทำให้บทบาทของกามเทพเด่นชัดขึ้นได้แก่ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้า-
อยู่หัว ซึ่งพระองค์ได้ทรงพระราชนิพนธ์วรรณคดีเรื่องต่าง ๆ และได้พระราชทาน
พระบรมราชาธิบายเรื่องราวของเทพต่าง ๆ ของอินเดีย จนทำให้กามเทพเป็นที่
รู้จักกันดีในปัจจุบัน.

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

Thesis Title Kamadeva in the Sanskrit Literature
Name Miss Sumalee Udompong
Thesis Advisor Associate Professor Saksri Yamnadda, Ph.D.
Department Eastern Languages
Academic Year 1979

ABSTRACT

It is the purpose of the present researcher to conduct a study on the story and roles of Kāma as the God of love, as he is always mentioned in almost every literary work of the romance type in Thailand. Data pertinent to him are gathered from Sanskrit literature and they are then analysed and presented in the form of a thesis.

The sources of the data include in particular the Rgveda, the Atharvaveda, the Mahābhārata, the Harivamsa and various Purānas.

It is found that in the Rgaveda, Kāma is merely an abstraction. He is later mentioned in the Atharvaveda as a powerful god. His proper role as the God of love is an important theme in Sanskrit Kāvya and many Purānas. His most important episode as the God of love is described at length in various Purānas when he tried to ignite the flame

of love between the god Siva and the goddess Pārvatī. The attempt resulted in the burning of his body by the flame flashing from Siva's third eye, hence his name "Anāṅga", the bodiless. He was however granted a boon by Siva so that he would be reborn as a son of Kṛishna and Rukmini, by the name of Pradyumna, who would be a great warrior.

In Buddhism, Kāma is identical with Māra who made a futile effort to dissuade the Buddha from attaining the supreme enlightenment.

In Thai literature, the name Kāma is found mentioned in an old stone inscription of Sukhothai period. From the Ayudhya period on he is referred to as a god with a beautiful figure. But the most vivid and authoritative description of Kāma in Thai is undoubtedly that by King Rama VI. in the appendices to his works adapted from episodes taken out of the Indian literature.

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์เรื่องนี้ สำเร็จได้ด้วยความช่วยเหลืออย่างดียิ่งจาก

รองศาสตราจารย์ ดร. ศักดิ์ศรี แยมันคทา ซึ่งเป็นอาจารย์ผู้ควบคุม
การวิจัย อาจารย์กรุณาให้คำแนะนำในการศึกษาค้นคว้า สละเวลาตรวจแก้ไข
สำนวนและข้อบกพร่องต่าง ๆ อย่างสม่ำเสมอตั้งแต่เริ่มจนจนสำเร็จเรียบร้อย

รองศาสตราจารย์ วิสุทธิ์ มุขยกุล นอกเหนือจากการช่วยแนะแนวทาง
ในการเขียนแล้ว อาจารย์ยังกรุณาตรวจแก้ไขโครงเรื่องและบทคัดย่อ

อาจารย์แยม ประพัฒน์ทอง กรุณาให้คำปรึกษาเกี่ยวกับมารตามคติ
พุทธศาสนา

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ปราณี พาพานิช ผู้ให้ความรู้ในวิชาปรากฏต ๑
อันมีเรื่องราวพาดพิงถึงกามเทพ ทำให้ผู้วิจัยเลือกวิจัยเรื่องนี้

ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณในความกรุณาของอาจารย์เป็นอย่างยิ่ง

อนึ่ง บรรดาญาติมิตร ผู้มีส่วนช่วยเหลือและแสดงน้ำใจตลอดมานั้น
ขอได้รับความขอบคุณจากผู้วิจัย ณ โอกาสนี้ด้วย.

ศูนย์วิจัยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญ

หน้า

บทคัดย่อภาษาไทย.....	๗
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	๗
กิตติกรรมประกาศ.....	๖
คำชี้แจงเกี่ยวกับการใช้อักษรย่อและหมายเลขในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้.....	๘
บทที่	
๑. บทนำ.....	๑
ความเป็นมาของปัญหา.....	๑
วัตถุประสงค์และขอบเขตของการวิจัย.....	๔
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย.....	๔
วิธีดำเนินการวิจัย.....	๔
๒. ประวัติความเป็นมาของกามเทพในวรรณคดีสันสกฤต.....	๖
"กาม" ในคัมภีร์ฤคเวท.....	๖
กามเทพในคัมภีร์อรุณรพเวท.....	๘
กำเนิดกามเทพ.....	๑๑
รูปลักษณะของกามเทพ.....	๑๒
ศรและอาวุธของกามเทพ.....	๑๕
ชายาและโอรสของกามเทพ.....	๒๔
มิตรของกามเทพ.....	๒๖
ที่อยู่ของกามเทพ.....	๒๗
สัญลักษณ์ของกามเทพ.....	๒๗
พาหนะของกามเทพ.....	๒๘

ฉายาต่าง ๆ ของกามเทพ.....	๒๔
อุปนิสัยของกามเทพ.....	๓๕
๓. บทบาทของกามเทพ.....	๓๗
บทบาทของกามเทพในฐานะเทพเจ้าแห่งความรัก.....	๓๗
บทบาทครั้งแรกของกามเทพ.....	๓๗
บทบาทในการช่วยเหลือนางเมณฑกา.....	๔๐
บทบาทครั้งสำคัญของกามเทพ.....	๔๑
บทบาทในฐานะมนุษย์.....	๕๑
บทบาทการสู้รบระหว่างประทุมรัตน์กับอสูรคัมพร.....	๕๒
บทบาทการสู้รบระหว่างประทุมรัตน์กับกษัตริย์ศาลาละ.....	๖๑
บทบาทการสู้รบระหว่างประทุมรัตน์กับอสูรวัชรนาภ.....	๖๓
บทบาทการสู้รบของประทุมรัตน์ในฐานะผู้ช่วยพระภฤษณะ.....	๖๖
๔. กามเทพในวรรณคดีบาลีและกามเทพในวรรณคดีไทย.....	๗๓
กามเทพในวรรณคดีบาลี.....	๗๓
กามเทพตามคติพุทธศาสนาเปลี่ยนเป็นเรียกว่ามาร.....	๗๓
ความหมายของมาร.....	๗๓
เทพบุตรมาร.....	๗๔
กามเทพในวรรณคดีไทย.....	๗๕
กามเทพในฐานะเทพผู้ทรงความงาม.....	๗๕
กามเทพในอนิรุทธคำฉันท์และบทละครอุณรุท.....	๗๖
ความหมายของคำว่า อนงค์.....	๗๘

บทที่

คำว่าอเนกซึ่งใช้ในความหมายเดิม.....	๓๘
๕. รูปและข้อเสนอแนะ.....	๕๐
บรรณานุกรม.....	๘๓
ภาคผนวก.....	๘๘
ประวัติผู้เขียน.....	๑๐๐

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

คำชี้แจงเกี่ยวกับอักษรย่อและหมายเลขในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้

การใช้อักษรย่อ

R.V.	=	Rgveda
A.V.	=	Atharvaveda
H.	=	The Harivamsha
L.P.	=	The Liṅga Purāna
M.P.	=	The Markandeya Purāna
S.P.	=	The Siva Purāna
MBh. R.	=	Mahabharata ฉบับแปลของ Protap Candra Roy
MW.	=	Sir Monier Monier Williams, A Sanskrit- English Dictionary
D.	=	John Dowson, Classical Dictionary of Hindu Mythology and Religion, Geography, History and Literature.

การใช้หมายเลข

หมายเลขในคัมภีร์พระเวท ใช้ระบบ มณฑล (book), สุกตะ (Sūkta)

ฤจ. (rc)

หมายเลขในมหากาณะ ใช้ระบบ บรรพ บท โศลก